

TURKIYA MAKTABGACHA TA'LIMI TIZIMINING TARIXIY MODELI

Mahmudova Dilafruz Baltabayevna

Xalqaro Nordik universiteti

Psixologiya va maktabgacha ta'lim

kafedra katta o'qituvchisi

ANNOTASIYA: Turkiya davlatining so'nggi yillarida an'anaviy maktabgacha ta'lim tushunchasi, uning tashkil etish tarixi va rivojlanishidagi to'siq va kamchiliklar, ta'lim modillari haqida fikrlar bayon etilgan. Maktabgacha ta'limni "Erta bolalik ta'limi (ECE)" atamasi sifatida qo'llanilishi erta bolalik davridagi ta'limni bolaning omon qolishi, o'sishi, rivojlanishi va g'amxo'rliqi bilan bog'liq bo'lgan barcha ishlar sifatida belgilaydi.

Tayanch so'zlar va iboralar: Maktabgacha ta'lim, erta bolalik ta'limi, boshlang'ich ta'lim muvaqqat qonuni, mahalla maktablari, asosiy maktablar to'g'risidagi nizom, kunduzgi parvarish markazlar, mehmonxonalar va kunduzgi markazlar, Rasmiy ta'lim.

ABSTRACT: In the last years of the Turkish state, opinions about the concept of traditional preschool education, the history of its organization and development, obstacles and shortcomings, and educational models are presented. The use of preschool education as the term "Early Childhood Education (ECE)" defines early childhood education as all activities related to the survival, growth, development and care of a child.

Key Words and Phrases: Preschool, Early Childhood Education, Elementary Education Provisional Law, Community Schools, Basic Schools Ordinance, Daycare Centers, Hotels and Daycare Centers, Formal Education.

АННОТАЦИЯ: В последние годы существования Турецкого государства представлена концепция традиционного дошкольного образования, история его становления, препятствия и недостатки в его развитии, образовательные модели. Использование дошкольного образования в качестве термина «дошкольное образование (ECE)» определяет дошкольное образование как все виды деятельности, связанные с выживанием, ростом, развитием и заботой о ребенке.

Ключевые слова и фразы: дошкольное образование, дошкольное образование, временный закон о начальном образовании, районные школы, постановление об основных школах, детские сады, отели и детские сады, формальное образование.

Har qanday davlat rivojlanishining muhim omillaridan biri ta'lim tizimi hisoblanadi. "Maktabgacha ta'lim" tushunchasi xalq tomonidan hali boshlang'ich ta'limni boshlamagan bolalarning ta'lim muassasasida oladigan ta'lim-tarbiyasi sifatida belgilanadi. Ushbu ta'rifda kamchiliklar mavjud bo'lsada, 0-6 yoshli bolalarning rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan tizimli tashkil etilgan va rejalashtirilgan barcha turdagi ta'lim faoliyati "maktabgacha ta'lim" deb ataladi.

Turkiya davlatining so'nggi yillarida an'anaviy maktabgacha ta'lim tushunchasi o'rniga "erta bolalik ta'limi (ECE)" atamasi qo'llanila boshlandi. Erta bolalik davridagi ta'limni bolaning omon qolishi, o'sishi, rivojlanishi va g'amxo'rliqi bilan bog'liq bo'lgan barcha ishlar sifatida belgilash mumkin.

Agar tarixga nazar solsak, Turkiyada maktabgacha ta'limning rivojlanishini ikki asosiy davrda ko'rib chiqish mumkin:

- 1) Imperiya davri
- 2) Respublika davri.

Usmonli imperiyasi davrida maktabgacha ta'lim muassasalari bo'lmasada, bu yoshdagi bolalarni tarbiyalashni o'z zimmasiga olgan muassasalar ham bor edi. Bular

o'sha davrga xos bo'lgan boshlang'ich ta'lim muassasalarini "boshlang'ich maktablar, islohot maktablari va daruleytamlar" deb ta'riflangan.

Turkiyada Sibyan mahalla maktablar bo'lib, u yerda Qur'on o'qish, hisob-kitob va biroz yozishni o'rgatadigan boshlang'ich ta'lim muassasalari hisoblanar edi. Lekin ba'zi ota-onalar kichik bolalarini bu joyga yuborishgan.

Manbalar shuni ko'rsatadiki, bog'cha yoshidagi bolalar urushda oilasini yo'qotgan bolalar joylashtirilgan muassasalarga qabul qilingan. (Akyüz, 1996). Imperiyaning turli viloyatlarida maktabgacha ta'lim muassasalarining ochilishi, Konstitutsiyaviy monarxiyadan oldingi davrlarga to'g'ri keladi. Ma'lumki, xususiy bolalar bog'chalari 1908-yil 23-iyulgacha ba'zi viloyatlarda va Istanbulda ochilgan (Akyüz, 1996; Öztürk, 1998).

Mashhur pedagog Sati Bey Istanbul, Beyazitda xususiy bolalar bog'chasi ochdi (Akyüz, 1996). Pedagog Kazim Nami Duru Konstitutsiyaviy monarxiya davrida Avstriya-Vengriyaga borib, "Bolalar bog'i" o'qituvchilarini tayyorlaydigan maktablarni ziyorat qildi va qaytib kelganida Salonikida bolalar bog'chasi sinfini ochdi (Oqtay, 1999). Bu maktablar hozirgi maktabgacha ta'lim muassasalariga yaqin ta'lim maskani hisoblanardi.

Bolqon urushlari bu tadqiqotlarga katta xalaqit berdi, ammo baribir 1913-17 yillar orasida imperiya chegaralarida rasmiy bolalar bog'chalari ochildi. Bu davrda xususiy va davlat bog'chalarida malakali o'qituvchilarning kamligi muammosi qiynardi.

1913-yil 6-oktyabrda "Tedrisat-ı İptidaiye Hukuk Muvakkat" (Boshlang'ich ta'lim muvaqqat qonuni) nashr etildi. Ushbu qonunning 3-moddasida bolalar bog'chalari va boshlang'ich maktablar boshlang'ich ta'lim muassasalari qatoriga kiritilgan. Uning 4-moddasida bolalar bog'chalari va boshlang'ich sinflar quyidagicha ta'riflangan: "Bolalarning yoshiga mos ravishda foydali o'yinlar, ekskursiyalar, qo'l san'atlari, madhiyalar, vatanparvarlik she'rlari, tabiat bilimlari haqidagi chiqishlar bilan ularning ma'naviy va jismoniy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muassasalardir". Qonunda 4 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun

bolalar bogʻchalari tashkil etilishi koʻrsatilgan va bu maktablar uchun nizom tayyorlash ham nazarda tutilgan (Akyüz, 1996).

1914-yilda Maorif vazirligi byudjeti tuzilayotgan bir paytda “Bolalar bogʻi” deb nomlangan bolalar bogʻchalarini ochish uchun mablagʻ ajratilgan. Oʻsha yili Fotih Istanbulda, Shehremini, Sultanahmet, Eyüp, Nishantashi, Kasimpasha, Üsküdar va Kadikoʻyda jami 10 ta maktab ochilishi rejalashtirilgan (Akyüz, 1996). Ushbu maktablarning ochilishi sabablariga nazar tashlaydigan boʻlsak, oilalardagi taʼlim-tarbiya kamchiliklarini bartaraf etish, kelishmovchiliklarni kamaytirish maqsadida Turkiya davlati tomonidan bogʻchalarni kengaytirish maqsad qilingan. Bu esa bugungi kunda Turkiya Respublikasining Milliy taʼlimning asosiy qonunida (Oqtay, 1999a) "imkoniyatlar tengligi" tamoyiliga ham mos keladi.

Turkiya Respublikasi davrida yosh respublika yangi tipdagi fuqaroni yaratishga harakat qilar ekan, uning mablagʻlarining katta qismi boshlangʻich taʼlim maktabini rivojlantirishga sarflangan, shuning uchun maktabgacha taʼlim oilalar zimmasiga yuklangan. (Oqtay, 1983a-b).

1925-yil 25-oktabr va 1930-yil 29-yanvarda eʼlon qilingan ikkita sirkulyar bilan vazirlikning byudjet imkoniyatlarini bogʻchalardan boshlangʻich taʼlimga oʻtkazish kerakligi haqidagi fikri maktablarga yetkazildi va shundan soʻng viloyatlarda ilgari ochilgan bolalar bogʻchalari ochildi va tez orada yopildi (Ergin, 1977).

Ammo mazkur sikulyarda “Bogʻchalar faqat byudjeti arzon viloyatlarda, zavod va qishloq xoʻjaligida ishlaydigan, ish vaqtida farzandini olib beradigan hech kimi boʻlmagan onalar yashaydigan joylarda ochilishi mumkin” degan qoida borligi sababli Istanbulda ishlaydigan kambagʻal ayollar oʻz farzandlarini tashlab ketishlari mumkin boʻlgan bolalar bogʻchalargina ochildi.

1932-yilda Istanbul munitsipaliteti yani oʻzini oʻzi idora qiluvchi jamoa tomonidan 3-7 yoshli, beva va kambagʻal ayollarning bolalarini koʻngil ochish, kiyintirish, ovqatlantirish va mashaqqatli mehnat bilan kun kechirayotgan oila farzandlari uchun bolalar bogʻchasi ochildi (Oqtay, 1983b). 1930-yillardan keyin ayollarning ish bilan bandligi va urbanizatsiya bilan ishlaydigan onalarning bolalariga

qarash muammosi 1917-yilda tashkil etilgan Bolalarni himoya qilish agentligini (Himoye-i Etfal Jamiyati) **kunduzgi parvarish markazlarini** ochishga majbur qildi. Himoye-i Etfal jamiyatining 1934- 1935-yillarda Istanbul va Bursada ochilgan uchta bolalar bog‘chasi o‘z faoliyatini davom ettirdi va Anqara shahrida kunduzgi bolalar bog‘chasining (yasli) o‘rnatilishi boshlandi.

Turkiyaning katta shaharlarida bolalar bog‘chalarini ochish zarurati kundankunga ko‘payganligi sababli, bolalar bog‘chalarini ko‘paytirishda muhim tendensiya kuzatilmoqda. (www.shcek.gov.tr, 2006).

1938-1939-yillardagi umumiy kongresslardan keyin qilingan o‘zgarishlar natijasida 1942-yilda nashr etilgan Turkiya Bolalarni himoya qilish agentligi Konstitutsiyasining 2-moddasining B bandida "mehmonxonalar va kunduzgi markazlar" tashkil etilishi muassasaning vazifalari qatoriga kiradi. Kunduzgi markazlar - ishga borgan ayollar ertalab bolalarini qoldirib, kechqurun olib ketishadi. Bu markaz ikki qismdan iborat bo‘lib, chaqaloqlar va ko‘krak bolalari va mustaqil bolalar uchun mo‘ljallangan. Kunduzgi markazlarga 2-3 yoshdan 7 yoshgacha bo‘lgan, onalari yolg‘iz ishga ketadigan, muassasa mos bo‘lsa, bir haftadan yetti yoshgacha bo‘lgan sog‘lom bolalar qabul qilinadi. (www.shcek.gov.tr, 2006)

Shu tariqa 1930-yilda uchta kunduzgi parvarishlash markazlari bilan boshlangan Bolalarni himoya qilish agentligining ishi keyingi yillarda tobora kuchayib bordi. Muassasadagi kunduzgi markazlar soni 1935-yilda 8 taga, 1937-yilda 10 taga, 1940-yilda 24 taga, 1945-yilda 25 taga yetdi.

1960-yillardan so‘ng ko‘plab davlat muassasa va tashkilotlari tomonidan bolalar bog‘chalari tashkil etilishi va xususiy bolalar bog‘chalarining ko‘payishi bilan Bolalarni himoya qilish agentligining bu xizmatlari susayib ketdi. 1980-yil ma‘lumotlariga ko‘ra, muassasadagi bolalar bog‘chalari soni 8 tani tashkil etdi (www.shcek.gov.tr, 2006).

1952-yilda Xalq ta‘limi vazirligi tomonidan bolalar bog‘chasi ta‘lim dasturi va bu maktablar uchun o‘qituvchilar tayyorlash bo‘yicha turli xil nizomlar tayyorlandi.

1961-yilda kuchga kirgan 222-sonli "Boshlang'ich ta'lim va ta'lim to'g'risida"gi qonunning 6-moddasida maktabgacha ta'lim muassasalari ixtiyoriy boshlang'ich ta'lim muassasalari qatoriga kiritilgan.

1962-yil 16-iyunda e'lon qilingan "Bolalar bog'chalari va sinflari to'g'risidagi Nizom"da maktablar va sinflarning maqsadlari, ularni tashkil etish sharoitlari, ularni boshqarish va bu maktablarga qabul qilinadigan o'quvchilarning xususiyatlari hujjatlarda ko'rib chiqildi (Yangin, 1991; Barkchin, 1991). Maktabgacha ta'limning ko'lami, maqsadi, vazifalari va tashkil etilishi 1973-yil 14-iyunda qabul qilingan 1739-sonli "Milliy ta'limning asosiy qonuni" da Rasmiy ta'lim sarlavhasi ostida kiritilgan (www.meb.gov.tr, 2006).

1977-yilda Boshlang'ich ta'lim Bosh boshqarmasi qoshida birinchi marta "Maktabgacha ta'lim bo'limi" tashkil etildi (Yangin, 1991).

1992-yil 12-maydagi 21226-sonli Rasmiy gazetada chop etilgan Milliy ta'lim vazirligining tashkil etilishi va vazifalari to'g'risidagi 3797-sonli qonun bilan "Maktabgacha ta'lim Bosh boshqarmasi" tashkil etildi (Yilmaz, 1992; Konaklı, 1992) va 1992-yil 2-iyulda (Ateş). , 1993-yilda ishga tushdi. 1983-yil 25-mayda qabul qilingan 2828-sonli qonun bilan Sog'liqni saqlash va ijtimoiy yordam vazirligiga qarashli "Ijtimoiy xizmatlar va bolalarni himoya qilish agentligi (ShÇEK)" tashkil etildi va ijtimoiy xizmatlarni yagona tom ostida to'plash yo'lida muhim qadam tashlandi. .

Jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan ochilgan xususiy bolalar bog'chalari va bolalar bog'chalari 1983-yil 29-dekabrda kuchga kirgan "Xususiy bolalar bog'chalari va bolalar bog'chalarini tashkil etish va faoliyat yuritish tamoyillari to'g'risida"gi Nizomga muvofiq ochiladi va ishlaydi. Bundan tashqari, ishlaydigan onalarning mehnat faoliyatida yanada samarali bo'lishlari uchun davlat muassasalari va tashkilotlari tarkibida bolalar bog'chalari va bolalar bog'chalarini ochish to'g'risida qaror qabul qilindi,

Milliy ta'lim kengashida ilk bor muhokama qilinib, oilalarning burchlari, demokratlashtirish jarayonida nimalar qilish kerakligi haqida quyidagi fikrlar

bildirildi: “Kitobxonlik yoshiga etmagan kichkintoylarni tarbiyalash: Yangi avlodni mamlakatimiz kirib kelgan demokratik hayot ruhi va xohish-istaklariga moslab voyaga yetkazish onaning bag‘ridan boshlanadi. Chunki bola tug‘ilgandan boshlab o‘z muhitidan olgan har bir taassuroti. uning xarakterining ma‘lum bir shakl olishiga ta‘sir qiladi. Inson xarakterining poydevori .ayniqsa. bolalik davrida qo‘yiladi”.

Milliy ta‘lim kengashida (18-22-iyul 1988-yil) qilingan bo‘lib, bolalar bog‘chasi 48-72 oylik bolalarning ta‘limini, bog‘cha esa 60-72 oylik bolalarning ta‘limini qamrab olganligi ta‘kidlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Smartoglu, Tekin (1995). Inson huquqlarini himoya qilish bo‘yicha xalqaro asosiy hujjatlar. (Kengaytirilgan 3-nashr). Anqara: Bilgi nashriyoti. Gemalmaz, Mehmet Semih (1996).
2. Asosiy hujjatlarda inson huquqlari. (2-nashr). Anqara: İHD nashri. Gulmez, Mesut (1994).
Inson huquqlari va demokratiya ta‘limi. Anqara: TODAIE. Kavak, Yuksel (1997).
3. Dunyo va Turkiyada Boshlang‘ich ta‘lim. Anqara: PEGEM nashrlari. YUNESKO (2000).
4. Dakar harakat doirasi. Jahon ta‘lim forumi, 2000-yil 26-28-aprel, Dakar, Senegal. YuNICEF (1990).
5. Hamma uchun ta‘lim to‘g‘risidagi Jahon bayonoti va asosiy ta‘lim ehtiyojlarini qondirish uchun harakatlar asosi. Hamma uchun ta‘lim bo‘yicha Butunjahon konferensiyasi, 1990-yil 5-9-mart, Jomtien, Tailand.